

GLOBALIZACIJA – SVET MEĐUPOVEZANOSTI I MEĐUZAVISNOSTI

"Po mom mišljenju, ako niste ovladali debatom o globalizaciji ili je niste shvatili, ne možete iole stručno obavljati profesiju naučnika iz područja društvenih nauka. To je u društvenim naukama kao i u politici, sada verovatno najznačajnija debata, jer ona ima snažan uticaj, kako na svet političke teorije, tako i na svet društvenih nauka" Entoni Gidens, *Svet koji nam izmiče: prvo predavanje*, strp. 145

DEBATE O GLOBALIZACIJI

Osnovno polazište u tekstu je da se načini uvid u *mainstream* rasprave o globalizaciji koji nam omogućava da izbegnemo pojmovno-terminološku i drugu zbrku i da u odnosu na etablirana stanovišta i klasifikacije odredimo svoju kritičku poziciju i vlastiti stav sa akcentom na međupovezanosti i međuzavisnosti, kao i da razmotrimo izgleda i perspektive našeg društva u tim procesima.

Globalizacija je univerzalan proces ili set procesa koji generiraju međupovezanost i međuzavisnost između država i društava povezujući ih u jedan moderan svetski sistem¹. Ona uključuje i podrazumeva čitav spektar ekonomske, ekološke i društvene međuzavisnosti kroz takozvane "*cross-border*" transakcije. Ovi procesi su omogućeni i olakšani novim sistemima komunikacije i transporta, širenjem novih tehnologija (sateliti, kompjuterska mreža)². Istovremeno, očigledan je porast uloge ne-državnih aktera, multinacionalnih korporacija, religijskih grupa, nevladinih organizacija i terorističkih grupa u odnosu na tradicionalnu i dominantnu ulogu nacionalnih država.

Preovlađuje mišljenje da je globalizacija realnost. Ovaj pojam i njegovo značenje nije ni jednostavan ni jednostran, već složen i protivurečan. Otvoreno je pitanje koliko je pojam sveobuhvatan, upravo zbog svoje višedimenzionalnosti i multiplikovanosti.

¹ *The Concise Oxford Dictionary of POLITICS*, (2003), (second edition), ed. Iain Mclean, Alistair McMillan, Oxford University Press, str. 223

² Entoni Gidens: "Globalizacija se tako može definisati kao intenzifikacija društvenih odnosa na svetskom planu, koja povezuje udaljena mesta na takav način da lokalna zbivanja uobličavaju događaji koji su se odigrali kilometrima daleko i *vice versa*", 1988, *Posledice modernosti*, Beograd: Filip Višnjić, str. 69

Koncept globalizacije može nam poslužiti i kao dijagnoza i kao prognoza i deskriptivno i prospektivno, empirijski i teorijski, ideološki i normativno.

Globalizacija je dominantan pojam i proces danas, ona ima dublje korene u prošlosti, sa realnim izgledima da obeleži i vek koji je pred nama. Kako kaže Entoni Gidens, "termin globalizacija je došao niotkud da bude svugde"³. Iako ne postoji opšta saglasnost o tome da li je to stara ili nova pojava, proces i pojam, može se sa relativnom sigurnošću naznačiti da je reč o procesima koji imaju svoje korene u prošlosti (po Imanuelu Volerstinu traju 500 godina), a sam pojam je relativno nov i figurira od šezdesetih godina XX veka⁴, a naročito od devedesetih, nakon kolapsa komunizma i Sovjetskog Saveza. Smatra se da je pojam jako oblikovan pod uticajem ideje Maršala Makluana (Marshall McLuan) o "globalnom selu", koju je prvi put obrazložio u svojoj knjizi *Istraživanje komunikacije ("Exploration in Communication", 1960.)*. Razvoj elektronskih medija, kojima je on posvetio pažnju u ovoj knjizi, snažno je uticao na globalnu svest, ideju globalne zajednice i kompresiju vremena i prostora od šezdesetih godina do danas. Taj proces je sve intenzivniji⁵. Kako ističe Ronald Robertson, globalizacija kao ideja odnosi se na smanjivanje sveta, ali i na jačanje svesti o svetu kao celini⁶.

Globalizacija je izmenila predmet pručavanja u društvenim naukama! Lesli Skler smatra kako danas, svaka, manje ili više specijalizovana oblast u društvenim naukama ima svoju "globalizacijsku" perspektivu⁷. Alen Skot se poziva na stav Zigmunda Baumana, po kojem se mora napustiti pojam kroz koji i pomoću kojeg sociologija definiše sebe i svoje granice – pojam društva⁸. Po Skotu, nije više moguća ni slavna Veberova definicija države, jer su mnogi njeni atributi dovedeni u pitanje. Po Ronaldu Robertsonu, "tekuća rasprava o globalizaciji predstavlja proširenje i refokusiranje

³ Entoni Gidens, *Svet koji nam izmiče: prvo predavanje*, u *Globalizacija, Mit ili stvarnost*, 2003, Sociološka hrestomatija (priredio Vuletić Vladimir), Beograd: Zavod za udžbenike i nastavna sredstva, str. 145

⁴ Lesli Skler, *Rivalska shvatanja globalizacije*, u *Globalizacija, Mit ili stvarnost*, 2003, Sociološka hrestomatija (priredio Vuletić Vladimir), Beograd: Zavod za udžbenike i nastavna sredstva, str. 35

⁵ Ronald Robertson, *Globalizacija kao problem*, str. 361999, u *Globalizacija* (priredio Anđelko Milardović, Osijek-Zagreb-Split: Panliber, str. 35-62

⁶ Ronald Robertson, Isto, str. 35

⁷ Lesli Skler, Isto, str. 47

socioloških istraživanja, što omogućava sociologiji i društvenoj teoriji općenito da transcendiraju granice koje je sociologija dosegla kao zrela disciplina u svom takozvanom klasičnom razdoblju"⁹. Ovaj autor ističe i da je svestan da sociolozi i drugi koji pokušavaju analizirati i shvatiti savremenu globalnu složenost i sami učestvuju u projektima; "globalizacije, reglobalizacije, pa čak i deglobalizacije", dodajući, da su se "na taj način klasični sociolozi našli pred jonusovskim problemom istodobne `nacionalizacije` i `globalizacije`"¹⁰.

Intelektualna rasprava o globalizaciji razapeta je između priče o modernizmu i postmodernizmu. Kao što se modernizam povezuje sa industrijskim društvom, tako se i postmodernizam dovodi u vezu sa postindustrijskim društvom. U tom smislu, ono što za modernizam predstavlja produktivizam, to je za postmodernizam – konzumerizam. Individue su transformisane od proizvođača u potrošače i one zamenjuju klasnu, religijsku i etničku pripadnost. Kako ističe Endrju Hejvud (Andrew Heywood), "prema postmodernističkim teoretičarima naš način razumevanja i tumačenja sveta se promenio ili traži promenu"¹¹. Modernističku misao, po njemu, karakteriše *foundationalism* (utemeljenost), verovanje da je moguće saopštiti objektivnu istinu i univerzalne vrednosti, obično povezano sa čvrstom verom u progres (napredak), postmodernizam je *anti – foundationalism*. Centralnu temu postmodernizma sumirao je Žan Fransoa Liotar (Jean Francois Lyotard, 1984), kao "nepoverenje prema meta-narativima" ("*incredulity towards meta-narratives*"). Meta-narativi bivaju univerzalne teorije istorije pogleda na društvo kao koherentnog totaliteta. U interpretaciji Vukašina Pavlovića "postmodernističke teorije gledaju na globalizaciju kao na diskontinuitet u odnosu na modernost", odnosno, "po njima postoji jasan "postmodernistički obrt (ili zaokret)" ("*post-modern turn*"), koji je pre svega kulturološki i konceptualan"¹². U tom smislu, globalizaciju karakterišu brze promene, fragmentacija, kulturni pluralizam i relativizam, lični i kolektivni identiteti su hibridni i promenljivi, linije razlikovanja su izmešane i u

⁸ Alan Skot, *Globalizacija: društveni proces ili politička retorika?*, u *Globalizacija, Mit ili stvarnost*, 2003, Sociološka hrestomatija (priredio Vuletić Vladimir), Beograd: Zavod za udžbenike i nastavna sredstva, str.77

⁹ Ronald Robertson, Isto, str. 37

¹⁰ Ronald Robertson, Isto, str. 43

¹¹ Andrew Heywood, 2003, *Political Ideologies, An introduction*, (third edition), Palgrave Macmillan, str. 323

pokretu. Značajan krug mislilaca koji razmatraju proces globalizacije svoje teorijske pozicije određuju kao stanovišta "druge modernosti" (Urlih Bek, čiji je podnaslov knjige *Rizično društvo* kod nas preveden, "u susret novoj moderni"), ili "refleksivne modernosti", odnosno, "kasna moderna" (Entoni Gidens) i "nadmoderna" (Bodrijar)¹³. Za Zigmunda Baumana, postmodernizam je samo jedan od mogućih izraza postmoderne stvarnosti i on artikuliše iskustvo globalista vezano za njihov svet i stalež ali time ostavljaju neobjašnjena i neartikulisana druga iskustva, koja su takodje sastavni deo postmoderne scene¹⁴.

Stiče se utisak da se pojmu globalizacije prilazi u asocijacijama i aprioristički, uprkos njenoj složenosti, kompleksnosti i višedimenzionalnosti. Ne treba imati iluziju da se može proniknuti u središte aktuelnih debata o globalizaciji, niti se može imati takva pretenzija.

Urlih Bek pravi razliku između globalizacije, globalnosti i globalizma. *Globalizam* je jedno, u osnovi, ideološko stanovište, koje svodi globalizaciju na ekonomsku dimenziju. To je ideologija vladavine svetskog tržišta. *Globalnost* znači realno i aktuelno stanje uspostavljenog svetskog društva¹⁵. To je po njemu stanje "druge modernosti". *Globalizacija* označava procese kojima se umanjuje uloga nacionalnih država od strane mreže transnacionalnih aktera.

Učesnike "uzavrele debate" o globalizaciji, Dejvid Held je podelio na hiperglobaliste, skeptike i transformacioniste. Za *hiperglobaliste* (Ohme/Ohmae), država nije više vrhovni autoritet nad društvom i ekonomijom. "Nova era" je obeležena globalnim tržištem. Kroz transnacionalne mreže proizvodnje, trgovine i finansija, na sceni je ekonomija bez granica i nacionalne vlade postaju transmisioni mehanizmi, odnosno, "prenosne institucije u sendviču između moćnih lokalnih, regionalnih i

¹² Vukašin Pavlović, 2003, *Društveni pokreti i promene*, Beograd, Udruženje za političke nauke Jugoslavije i Fakultet političkih nauka, str. 25

¹³ Urlih Bek, pripisujući sebi autorstvo, primećuje da, ako postoji naklonost nekom pojmovnom izboru, ona je usmerena na izraz koji je skovao Jirgen Habermas (Jurgen Habermas), "nedovršena modernost", Urlih Bek, *Virtuelni poreski obveznici, u Globalizacija, Mit ili stvarnost*, 2003, Sociološka hrestomatija (priredio Vuletić Vladimir), Beograd: Zavod za udžbenike i nastavna sredstva, str. 137

¹⁴ Zigmund Bauman, *Turisti i vagabund, u Globalizacija, Mit ili stvarnost*, 2003, Sociološka hrestomatija (priredio Vuletić Vladimir), Beograd: Zavod za udžbenike i nastavna sredstva, str. 272

¹⁵ Urlih Bek: "...znači da već dugo živimo u svetskom društvu u smislu da je zamisao zatvorenih prostora postala iluzorna. Ni jedna zemlja ili grupa ne može se isključiti od drugih", Isto, str. 139

globalnih mehanizama vladavine"¹⁶. Za neoliberalne to je trijumf individualne slobode, a za marksiste trijumf globalnog kapitalizma. Za *skeptike*, globalizacija je u suštini mit koji pokriva segmentiranost međunarodne ekonomije u tri glavna regionalna bloka (Evrope, pacifičke Azije i Severne Amerike), pri čemu nacionalne vlade ostaju, veoma moćne (Hirst i Tompson/ Hirst and Thompson). Savremeni nivo ekonomske međuzavisnosti nije bez presedana, istorijski posmatrano, već se samo radi o porastu internacionalizacije, odnosno, interakcije između nacionalnih ekonomija¹⁷. Prema *transformacionistima* (Rozenau/Rosenau i Gidens/Giddens), države i društva širom planete prolaze kroz proces dubokih promena u kome pokušavaju da se adaptiraju na sve međuzavisniji ali istovremeno i visoko rizičan svet¹⁸.

Arjun Apanduraj (Arjun Apandurai, 1990) razlikuje pet globalnih sfera (prizora) ("*Global scapes*")¹⁹ i to: "*etno-sfera*", "*tehno-sfera*", "*finanso-sfera*", "*media-sfera*" i "*ideo-sfera*". Globalizacija je po njemu karakteristična, naročito po ovim aspektima.

Po Entoni Gidensu, uzroci sve veće globalizacije su sledeći. Prvo, pad komunizma, odnosno kretanje bivših socijalističkih zemalja ka političkim i ekonomskim sistemima zapada. To je po njemu uzrok, ali istovremeno smatra da ga treba tretirati i kao rezultat same globalizacije. Drugo, porast međunarodnih i regionalnih mehanizama vladavine (UN, EU) i treće, međunarodne vladine i nevladine organizacije²⁰. Većina rasprava o globalizaciji, bez obzira sa koje strane dolazila, bavi se položajem nacionalne države, ali takođe i pitanjima sudbine nacionalnih kultura i nacionalnih identiteta. Od toga da su joj odbrojani dani, do toga da je njen uticaj sve snažniji.

¹⁶ Dejvid Held, *Debate o globalizaciji, u Globalizacija, Mit ili stvarnost*, 2003, Sociološka hrestomatija (priredio Vuletić Vladimir), Beograd: Zavod za udžbenike i nastavna sredstva, str. 50

¹⁷ Isto, str. 52

¹⁸ Dejvid Held: "U središtu transformacionističkih teza je stav da u osvit novog milenijuma globalizacija predstavlja centralnu pokretačku snagu koja stoji u pozadini brzih društvenih, političkih i ekonomskih promena koje preoblikuju moderna društva i svetski poredak (Gidens, 1990)", Isto, str. 55

¹⁹ Nash Kate, "*Contemporary Political Sociology (Globalization, Politics, and Power)*", Blackwell, 2000, p. 88-89. Prevod pojma "scapes". U tekstu Alena Skota "*Globalizacija: društveni procesi ili politička retorika?*", prevela Zorana Todorović, prevod je "prizor", a kod Vukašina Pavlovića, "*Društveni pokreti i promene*", str. 27, prevod je "sfera", sa naznakom da su mogući izrazi; predeo, pejzaž, milje.

²⁰ Entoni Gidens, *Sociologija*, str. 60. Po Gidensu, 1865. osnovana je Međunarodna telegrafaska unija, 1909. postojalo je 37 MVO (međunarodnih vladinih organizacija), do 1996. bilo ih je 260.

SVET MEĐUPOVEZANOSTI I MEĐUZAVISNOSTI

Međupovezanost i međuzavisnost prisutna je na različitim nivoima i u različitim oblastima i tokovima. Ove linije se mogu pratiti između Severa i Juga, odnosno, razvijenih i nerazvijenih, kao i između nacionalnih država i transnacionalnih korporacija, sa jedne strane, i nacionalnih država i međunarodnih vladinih i nevladinih organizacija sa druge strane. Nerazvijenima su potrebni krediti, investicije i tehnologija a razvijenim energija, sirovine i jeftina radna snaga.

Socijalna i politička dimezija ogleda se u novim formama vladavine i autoriteta, novih sfera i polja političkog delovanja, tzv. "deteritorijalizacija" ili "rekonfiguracija društvenog prostora", odnosno, "svet bez granica" ("*borderless world*" / Keniči Ome). Društvena odgovornost država ne prestaje pred nacionalnim granicama već se pruža i preko njih. Na jednoj strani, građani mogu da pokrenu spor protiv sopstvene vlade kada krši njihova prava (Evropska unija), a na drugoj strani, međunarodni sudovi izvode na optuženičku klupu šefove država (slučaj Milošević). Ako su nekada međunarodne organizacije bile kreirane od strane država (članica) one danas kreiraju i same države. Danas države manje donose pravila igre, a više ih poštuju. One sprovode odluke međunarodnih organizacija. Gotovo ista stvar se može pročitati na dva različita načina. Prvi je Gidensov stav, po kojem, "građani uviđaju da političari imaju ograničenu moć pri rešavanju problema i kao rezultat toga gube veru u postojeće sisteme vladavine"²¹. Drugi je stav Miroslava Pečujlića, po kome, "vlade više ne osećaju odgovornost prema građanima već isključivo prema nadnacionalnim organizacijama"²². Autoritet države se rastače i pretače u nove forme društvenih organizacija, kao nadnacionalnih tvorevina.

Izvesno je da su horizont i okvir koji nude nacionalne države odavno postali pretesni za savremenog čoveka. U tom smislu, loše su obe krajnosti - biti ukorenjen i biti iskorenjen. Biti svetski čovek, ili osećati se građaninom sveta, danas se može iz svog doma i sa svog PC-a (personalnog računara), a može se ostati parohijalnog duha i posle puta oko sveta i obilaska svetskih metropola, ako smo zatvoreni za ono drugo, za ono novo i savremeno.

²¹ Entoni Gidens, *Sociologija*, str. 64-65

²² Miroslav Pečujlić, 2002, *Globalizacija, dva lica sveta*, Beograd: Gutembergova galaksija, str. 11

Ekonomska dimenzija

Iako su ekonomska dimenzija, i pre svega, ekonomsko tržište jedan od glavnih pokretača koji inteziviraju globalizaciju, ipak ona nije samo ekonomski fenomen. Tretiranje i shvatanje globalizacije primarno ili čak isključivo, kao ekonomski fenomen, Entoni Gidens naziva "fundamentalnom greškom"²³. Globalizacija se odnosi na skup promena a ne na jednodimenzijalnu promenu.

Ekonomsko čitanje globalizacije razmatra porast međudržavnih transakcija i protoka kapitala, roba i usluga. U ekonomskom smislu očita je nova vrsta deterritorijalizacije tržišta. Prema Kejtu Nešu "ekonomska globalizacija se široko shvata kao redukcija ekonomske politike nacionalnih država"²⁴. Porast moći finansijskog tržišta, kao i porast trgovine, primoravaju vlade da prilagode i harmonizuju pro-tržišne politike, poreske politike, ali neretko i da povećaju svoja zaduživanja. Kod zaduživanja, važno je naglasiti ne-odgovornost nacionalnih elita, jer mandati prolaze a dugovi ostaju ili se još uvećavaju budućim generacijama. Nacionalne države su primorane da smanje javnu potrošnju i državni upliv u ekonomiju, nastojeći da privuku strane investicije. U tom pogledu politike vlada značajno su redukovane. Globalizovana ekonomija zasnovana je na novim odnosima proizvodnje, trgovine, potrošnje i finansija²⁵. Uloga i moć transnacionalnih korporacija enormno je porasla. Transnacionalne korporacije su spremne da relociraju proizvodnju i investicije u bilo kojem delu sveta i da omoguće ulazak takozvane "globalne robe", kao što su koka-kola (*coca-cola*), Mekdonalds (*McDonalds*), Najki-patike (*Nike*). Danas je svaki proizvod postao široko dostupan (*available*), a to znači i globalizovan, i više ne postoji nedostupnost (*not-available*). Finansijsko tržište reaguje na promene u bilo kom delu sveta.

Kako naglašava Urlih Bek, transnacionalne kompanije su u mogućnosti da izvoze poslove u one delove sveta gde je cena radne snage najniža a obaveze za radno mesto najmanje. Po njemu, "najveći moćnici mogu živeti tamo gde je najlepše za život, a

²³ Entoni Gidens, *Svet koji nam izmiče: prvo predavanje*, str. 147

²⁴ Kate Nash, *Contemporary Political Sociology (Globalization, Politics, and Power)*, str. 49

²⁵ Frensis Fukujama, "...nacionalne granice postaju propustljive za prolaz ideja, kulture i slika, a ne samo finansijskog kapitala", *Kako nazvati naše doba*, u *Glokalni svet, Osam ogleda o globalizaciji*, 2003 (priredili: Nušić Olja, Dušan Veličković), Beograd: Aleksandrija Press, Nova srpska politička misao str. 29

plaćati porez tamo gde je to najjeftinije"²⁶. Ovo postaje novi imperativ i novi izazov za nacionalne države. One moraju da privuku kapital, ljude i znanje da bi preživele na svetskom tržištu i postaju "zapetljane u protivurečnosti" ako pokušaju da se isključe i izoluju od ostatka sveta. Po Beku, "borci za ekonomski razvoj kojima se političari tako ulagaju razaraju autoritet države tražeći njene usluge a pri tom joj uskraćujući poreske prihode"²⁷. Na taj način, superbogataši postaju virtuelni poreski obveznici.

Sa druge strane, Entoni Gidens podseća da i pored ogromne ekonomske moći i sposobnosti transnacionalnih korporacija da utiču na vođenje politike "postoje neka ključna područja u kojima se njihova moć ne može meriti sa moći država - pri čemu su ovde posebno važni teritorijalnost i kontrola nad sredstvima prinude"²⁸. Ako je tokom ranog razvoja sistema nacionalnih država suverenost bila povezana sa zamenom "mekih granica", "tvrdim granicama", danas se radi o obrnutom procesu. A čak ni UN nemaju teritorijalnu određenost i značajan pristup sredstvima prinude²⁹.

Alen Skot smatra da nastavak ekonomske globalizacije najverovatnije neće biti neograničen u pravcu sve većeg uticaja geopolitičkih organizacija većih od države, ali manjih od planete (EU, ASEAN, NAFTA). Njihova dalja evolucija povlači za sobom mešavinu deregulacije i ponovne regulacije³⁰. On "logici kapitala", koja se uvek trudi da izbegne političku regulaciju, suprotstavlja "logiku politike" koja se stalno bori da ekonomsku aktivnost zadrži pod svojom kontrolom. Ravnoteža je narušena u korist ekonomije. Ako se prihvati da je pobeda politike nad ekonomijom vodila onoj vrsti ekonomske neefikasnosti koje su se pokazale u socijalizmu koji više ne postoji, pobeda ekonomije nad društvenim i političkim, "koja bi se dogodila jednom za svagda, kako je zamišlja neoliberalizam"³¹, može da se postigne samo uz veliku socijalnu cenu. Na taj način, ovaj autor, kako sam kaže, iznosi "umerene zaključke", kako, dokazano veća efikasnost tržišta ne bi trebala da istisne druge principe socijalne organizacije izvan ekonomske sfere. Na ovaj način se uvodi u raspravu ideološka dimenzija debate o globalizaciji, uključujući i viđenje globalizacije kao ideologije vladavine svetskog tržišta.

²⁶ Urlih Bek : "Kompanije mogu proizvoditi u jednoj zemlji, plaćati porez u drugoj i potraživati državne infrastrukturne troškove u trećoj", *Virtuelni poreski obveznici*, str. 133

²⁷ Isto, str. 133

²⁸ Entoni Gidens, 1988, *Posledice modernosti*, Beograd: Filip Višnjić, str. 75

²⁹ Isto, str. 77

³⁰ Alen Skot, Isto, str. 90

Ideološka dimenzija

Endrju Hejvud smatra da je globalizacija ostavila značajne posledice na brojne ideološke tradicije ali i na samu ideologiju kao takvu. Rasprave o globalizaciji su ideološki obojene i ona sama nije ideološki neutralna. Novi talas globalizacije dovodi se u vezu sa krajem hladnog rata i kolapsom komunizma (raspad SSSR-a). Ako je ishod hladnog rata poznat, da li su poznati i razlozi takvog ishoda? Ako su razlozi poznati, zašto se prećutkuju? Hladni rat je bio obeležen ideološkom bitkom između kapitalizma i komunizma. Slabosti centralizma i planske privrede ogledali su se u raznim verzijama "top-down" - državne kontrole. Tržišna privreda, privatna svojina i ekonomska efikasnost potisnuli su dirigovanu – plansku privredu, društvenu ("svačiju i ničiju") svojinu i ekonomsku pustoš.

Kraj hladnog rata bio je inspiracija da se, izgleda prerano, objavi i kraj istorije i "post-era" ("postindustrijsko društvo", "postmoderna", "postkomunizam", "post hladnoratovski period", "postsuverenitet", "postideološka era"). Danijel Bel (Daniel Bell) je još 1960. godine objavio "*Kraj ideologije*" (*The End of Ideology*). Po njemu je ekonomija trijumfovala nad politikom a za sve interese i svrhe ideologija je postala irelevantna. Frensis Fukujama (Francis Fukujama) 1989. u svojoj knjizi "*Kraj istorije*" (*The end of History*), nasuprot Belu, nije tvrdio da su političke ideje postale irelevantne, već da je poseban set zapadnog liberalizma trijumfovao nad ostalim rivalima³².

Nesumnjivo je da su promene u srednjoj i istočnoj Evropi i otvaranje Kine promenili bilans ove debate. Napredak liberalne demokratije u XX veku je impresivan. Ovi procesi koji su se simultano odvijali sa globalizacijom i čiji su deo, doprineli su univerzalizaciji individualizma, ljudskih prava i sloboda i demokratije. Rušenje ili kolaps komunizma otvorio je neka nova pitanja, ali su i stari problemi oživljeni na nov način. "Implozija komunizma" simultano je praćena "eksplozijom nacionalizma" (bivši SSSR, bivša SFRJ), ali i religijskog fundamentalizma. Jedan kolektivistički obrazac je zamenjen drugim. Globalizacija, kao da ide i u pravcu slabljenja i u pravcu jačanja nacionalističkih osećanja³³. Nacionalizam nastaje i kao reakcija na globalizaciju. Izvesno je da

³¹ Isto, str. 91

³² Andrew Heywood, *Political Ideologies*,... str. 321

³³ Entoni Gidens: "Razvoj globalizovanih društvenih odnosa verovatno pomaže da se umanje neki aspekti nacionalističkih osećanja, povezanih sa nacionalnom državom (ili sa pojedinim državama), ali može biti u

globalizacija prisiljava ljude da žive otvorenije i interaktivnije. Kada je reč o ideologijama, kako zapaža Dejvid Held, očigledno je kako "nijedna od velikih tradicija u društvenim istraživanjima - liberali, konzervativci i marksisti - nema jedinstvenu perspektivu globalizacije kao društveno-ekonomskog fenomena"³⁴. Neoliberalizam je potisnuo redistributivnu politiku države blagostanja, a za njene nostalgičare i levičare globalizacija je neoliberalni projekat. Dakle, teško je odrediti globalizaciju kao ideološki neutralnu. Šta god da predstavlja u ideološkom smislu - postmodernizam, kraj istorije, kraj ideologije, ono što je svim ovim napadima i kvalifikacijama zajedničko jeste to da su i oni ideološki. Svaki od tih tazličitih pristupa predstavlja u suštini jedan pokušaj da se partikularan set političkih ideja i vrednosti pokaže superiornijim u odnosu na rivalske i da to predstavi kao bezuslovan trijumf. Ono što sigurno nije sporno, "tržišnjacima" je istorija potvrdila da su u pravu. Zapadnoevropske socijaldemokrate su krenule "trećim putem" (Gidens), a za libetarijance "treći put" je najbrži put u "treći svet" (Stiv Pejović).

Međupovezanost i međuzavisnost

Frensis Fukujama s pravom ističe: "ono što zaista ujedinjuje svet (pa prema tome i epohu) danas, jesu tehnologija i ekonomija"³⁵. Po Endrju Hejvudu, jedan od ključnih aspekata globalizacije je porast nadteritorijalnih ("*supraterritorijal*") odnosa među ljudima: fizička udaljenost (geografija) postaje manje značajan kompleks mreže međuzavisnosti, koja posvećuje malu pažnju tradicionalnim granicama"³⁶. Ovo je evidentno u novim transnacionalnim formama ekonomije i trgovine, kao i u porastu novih formi informacione i komunikacione tehnologije, kreirajući, na primer, fenomen "*ciber-space*"-a. Ređe se živi u geografski izolovanim zajednicama, karakterističnim po ograničenim ličnim i društvenim relacijama. Naši životi su postali pomešani sa događajima koji se odigravaju i odlukama koje se donose daleko od nas. Mi smo postali stanovnici globalnog sveta. Obrasci međusobne zavisnosti sve više se razvijaju. Uprkos stavovima skeptika kako ništa nije novo, u svakodnevnom životu prisutna je prekogranična interakcija sa visokim stepenom međusobne zavisnosti i obaveznosti. Na ove dimenzije nam ukazuje Dejvid Held kada kaže: "Globalizacija, inicijalno, može biti

uzročnoj vezi sa jačanjem više lokalizovanih nacionalističkih osećanja", 1988, *Posledice modernosti*, Beograd: Filip Višnjić, str. 69

³⁴ Dejvid Held, *Debate o globalizaciji*, str. 49

³⁵ Frensis Fukujama, *Kako nazvati naše doba*, str. 30

shvaćena kao širenje, produbljivanje i ubrzavanje svetske međuzavisnosti u svim aspektima modernog društvenog života, od kulture do kriminala, od finansija do duhovnosti"³⁷.

Globalno civilno društvo obiluje samoorganizovanim, posredujućim grupama i organizacijama, koje su relativno nezavisne kako od javnih vlasti, tako i od privatnih ekonomskih aktera. One su u mogućnosti da preduzimaju samostalne akcije u skladu sa svojim interesima i vrednostima i da deluju prolazeći državne organizacije. U tom pogledu veliku ulogu igraju nevladine organizacije, društveni pokreti i multinacionalne korporacije.

Globalna svetska mreža (*World Wide Web*) podseća na umreženo globalno civilno društvo. Internet je olakšao građanima i otežao vladama da kontrolišu protok informacija, vrednosti, znanja i ideja. Na taj način se bitno menja i pozicija nacionalnih država³⁸. Ono što je važno kao epilog, "iako nema formalnog autoriteta iznad nacionalnih država, one su ipak podvrgnute globalnoj vladavini"³⁹, odnosno, "vladavini bez vlade". Urluh Bek će to drugačije reći. Po njemu, globalizacija ne znači svetsku državu, "već da budemo precizniji, svetsko društvo bez svetske države, bez svetske vlade"⁴⁰. Suverenost je danas podeljena između nacionalnih, internacionalnih i ponekad, regionalnih vlasti. Novi uspon evropskog ustrojstva države ogleda se u zajedničkoj valuti, vojsci i radu na zajedničkom ustavu. Suverenost se danas može razumeti "manje kao teritorijalno definisana granica, a više kao političko pogađanje oko resursa u okviru kompleksne transnacionalne mreže"⁴¹.

Realnost i neminovnost, a po nekima i sudbinska dimenzija globalizacije, ogleda se u činjenici i istorijskom iskustvu po kojem nikada nerazvijeni nisu bili primer razvijenima niti su slabiji diktirali jačima, već obrnuto. Iz te i takve realnosti, vredi posmatrati i dimenzije "autoritarne svetske vladavine" (Miroslav Pečujlić), koja se ogleda u novim tipovima vojnog intervecionizma ("preventivnog", "humanog", "milosrdni

³⁶ Andrew Heywood, *Political Ideologies*,... str. 325

³⁷ Dejvid Held, *Debate o globalizaciji*, str. 48

³⁸ Dejvid Held: "...globalna komunikacijska i transportna infrastruktura podupire nove oblike ekonomske i društvene organizacije koja prevazilazi nacionalne granice bez posledice po smanjenje efikasnosti i kontrole", *Debate o globalizaciji*, str. 57

³⁹ Kate Nash, *Contemporary Political Sociology (Globalization, Politics, and Power)*, str. 55

⁴⁰ Urluh Bek, *Virtuelni poreski obveznici*, str. 142

⁴¹ Dejvid Held, *Debate o globalizaciji*, str. 58

andeo") i odsustvom kontrabalansa i ravnoteže u međunarodnim odnosima, kao i pomeranje ka unipolarnom svetu. Problem je utoliko veći što su transnacionalni postali droga, kriminal i terorizam, ili AIDS i SARS.

Globalna ekološka degradacija dobila je razne manifestacione oblike i poprimila dramatične konsekvence. Reč je o globalnom zagrevanju i klimatskim promenama, gubitku biodiverziteta, prekomernoj zagađenosti, industrijskim akcidentima, ratovima, porastu populacije, genetski modifikovanim organizmima⁴² i sl. Sve to rađa nove oblike rizika⁴³ (ekološki rizik, oružje za masovno uništenje, elektronski virusi, neizlečive bolesti), što dovodi do "globalnog društva rizika" (Urluh Bek). Napetost između čoveka i prirode je u usponu. Čovek ubrzano podređuje prirodu svojim konzumentskim i profitabilnim ciljevima i ponaša se kao njen vladar. Ekologija i ekonomija, iako imaju isto etimološko poreklo (starogrčki "*oikos*") i regulišu taj "sustanarski" odnos zajedničkog života, danas su u sve većem sukobu. Susret i sukob čoveka sa prirodom, koliko predstavlja opasnost za prirodu, još je veća opasnost za čoveka. Uvećavajući svoju moć i svoju brojnost, čovek nije narušio samo prirodnu ravnotežu koliko je otvorio pitanja opstanka i borbe za prostor i preživljavanje. Sama činjenica života na planeti "pozajmljenoj od potomaka" naglašava čovekovu odgovornost. Čovek zato kultivirajući prirodu, najpre mora kultivisati svoje nagone, požude, želje i potrebe i stvarne i izmišljene.

Kulturna i tehnološka dimenzija

Ni polje kulture nije ostalo bez različitih shvatanja o uzrocima i posledicama globalizacije. Naše je polazište da modernim društvima vlada kulturni pluralizam, lični i kolektivni identiteti su hibridni i promenljivi a vrlo često i mešoviti. Na delu je "procvat dijaspore". Zatvorena društva, svojim otvaranjem, oslobodila su potisnutu kreativnost i stvaralaštvo. Ako se prihvati postojanje mnoštva kultura, njihova različitost i legitimnost različitih izraza ljudskog duha, postavlja se pitanje njihovih dodira, susreta, sukoba, ukrštanja, međuuticaja i potiskivanja i ujednačavanja. U tom pogledu obostarani su međuuticaji i razmena na skali lokalnog i globalnog. Ako kulturna politika teži da proširi

⁴² Manfred B. Steger, *Globalization (A Very Short Introduction)*, str. 87

⁴³ Entoni Gidens: "Svet koji nam izmiče nije svet u kome smo napustili nadu da ćemo ga držati pod kontrolom. To je svet koji je uveo nove vrste nepredvidljivosti, nove vrste rizika, nove vrste nesigurnosti", *Svet koji nam izmiče: prvo predavanje*, str. 144

vladajuće vrednosti zapadne civilizacije, u kulturnom smislu, to deluje opravdano. Ako se dovodi u pitanje postojanje različitih kulturnih identiteta i suzbija mogućnost izbora, onda je to pod znakom pitanja. Na jednom polu globalizacija je izjednačena sa vesternizacijom, pa čak i amerikanizacijom. To viđenje je često označeno kao koka-kolonizacija i mekdonaldizacija. Globalna kultura, pre svega putem masovnih medija, vrši homogenizaciju i standardizaciju vrednosti, pa i masifikaciju publike. Iz takve perspektive postoji opasnost poništavanja "malih" kultura i nacionalnih identiteta. Ujednačavanje pretili da uništi razlike koje obogaćuju. Ovaj proces najviše dolazi do izražaja preko masovnih elektronskih medija i preko modela konzumerizma kao životnog stila. Malo dubljim uvidom, iako ovaj pristup nije sasvim bez osnova, može se utvrditi i druga strana istog procesa.

Elektronski mediji, a pre svega televizija, omogućavaju gledanje i praćenje događaja širom sveta, i bar posredno, učestvovanje u njima. Naročito su satelitska i kablovska televizija pomerile stvari. Državama je teže da kontrolišu takve kanale a građanima je lakše da dođu do poželjnih informacija. Gidens podseća, da je televizija kao medij, odigrala značajnu ulogu u revolucijama u istočnoj Evropi 1989. godine⁴⁴.

Globalni mediji su pomogli i trasirali put širenju konzumerizma, kosmopolitskog životnog stila i masovne kulture. Oni ulaze u sferu ljudske privatnosti. Individue su primorane da čine izbore saglasno svojim potrošačkim navikama⁴⁵. Reč je, kako ističe Lesli Skler o "povećanju potrošačkih očekivanja i aspiracija nezavisno od kupovne moći"⁴⁶. Kroz konzumerizam se ogleda ekonomska, kulturna i medijska strana globalizacije. Robne marke – "*brand*", ili "*logo*", postali su važniji i od samog proizvoda. Nekada je bilo važno "*made in*" (gde je proizvedeno), a danas je važan samo "*brand*" (npr, Korejski *Hyundai* i *Samsung*). U kulturnom smislu, prodaje se životni stil. Konzumerizam je istovremeno i način života. "Brendomnija" i "logomanija" su esencija konzumerizma, odnosno, potrošačkog društva. Robne marke utiču na kupovinu životnih

⁴⁴ Entoni Gidens: "Globalizacija medija iznela je u prvi plan "horizontalne" oblike "komunikacije". Za razliku od tradicionalnih medijskih formi u kojima se komunikacija odvijala "vertikalno", unutar granica nacionalnih država, globalizacija vodi ka horizontalnoj integraciji komunikacija", *Sociologija*, str. 477

⁴⁵ Skot Leš, prema Vukašin Pavlović, *Društveni pokreti i promene*, str. 22

⁴⁶ Lesli Skler, *Rivalska shvatanja globalizacije*, str. 44

navika a reklame postaju izlozi društva izobilja. ("...konzumiraj i osećaj se dobro!", Džon Kerol (John Ceroll)⁴⁷ ili "ljudi su ono što kupuju"(Skot Leš).

Mario Vargas Ljosa smatra da globalizacija ne guši lokalne kulture već ih samo oslobađa od ideoloških stega nacionalizma. On u svom sjajnom eseju *Kultura slobode*, veoma slikovito ilustruje strahove i vrednosti koje globalizacija donosi na polju kulture. Strah od gubitka identiteta, tradicije, običaja i mitova, po njemu je samo "košmar ili negativna utopija". Ovome nije odolela ni razvijena zemlja sa visokom kulturom kao što je Francuska. Ljosa vidi modernizaciju kao neizbežan proces, iako zbog nje nestaju mnogi tradicionalni načini života, ali u isto vreme, "ona otvara nove mogućnosti; ona je važan korak napred za celokupno ljudsko društvo"⁴⁸. Nema sumnje da je engleski jezik sa globalizacijom postao generalni jezik našeg vremena, kao što je latinski bio u srednjem veku. Međutim, kao što u antici latinski jezik nije ubio Grčku, "naprotiv, umetnička originalnost i intelektualna dubina helenske kulture prožela je i natopila rimsku civilizaciju kroz koju su, zatim filozofije Platona i Aristotela i Homerovi spevovi stigli do celog sveta", tako od globalizacije neće iščeznuti lokalne kulture. On navodi primer španskog jezika, koji je danas dinamičan jezik, koji se brzo razvija i čak osvaja nove teritorije na svih pet kontinenata. U SAD živi 25-30 miliona onih koji govore španski, što objašnjava zašto su dvojica predsedničkih kandidata, guverner Teksasa Džordž Buš i potpredsednik Al Gor, svoje kampanje, osim engleskog vodili i na španskom jeziku⁴⁹. Iščezavanje granica i sve veća međuzavisnost sveta, po njemu, podstiču nove generacije da uče o drugim kulturama, i to ne samo iz hobija, već zato "jer je danas sposobnost da se govori nekoliko jezika i da se uspešno plovi kroz razne kulture postala ključna za profesionalni uspeh". On zaključuje: "Zato se najbolja odbrana naših kultura i jezika sastoji u tome da ih promovišemo žustro svud po ovom novom svetu, a ne da se odbrambeno zgurimo da bismo `odoleli` u naivnom verovanju da postoji neka vakcina

⁴⁷ Prema Zigmund Bauman, *Turisti i vagabundi*, str. 254

⁴⁸ Mario Vargas Ljosa, *Kultura slobode*, u *Glokalni svet, Osam ogleđa o globalizaciji*, 2003 (priređili: Nušić Olja, Dušan Veličković), Beograd: Aleksandrija Press, Nova srpska politička misao str. 102. On piše: "Ovaj vek, kao i svet u kome ćemo živeti, biće manje živopisan i manje natopljen društvenim šarenlom nego što je to bio prošli, dvadeseti vek. Festivali, nošnja, običaji, ceremonije, verovanja i rituali koji su u prošlosti davali ljudskom rodu folklornu i enološku raznovrsnost postepeno nestaju ili se ograničavaju na manjine, a većina društva ih napušta i prihvata druge, podesnije za realnost našeg vremena. Sve zemlje na planeti Zemlji doživljavaju ovaj proces, neke brže a neke sporije; ali, to nije zbog globalizacije. To je zbog modernizacije, kojoj globalizacija nije uzrok, nego posledica", str. 101

⁴⁹ Mario Vargas Ljosa, *Kultura slobode*, str. 108

protiv opasnosti zvane engleski jezik", i dodaje, "oni koji su za odbrambeno zatvaranje, svojim postojanjem kažu mnogo o kulturi, ali oni su u većini slučajeva neznalice; oni prikrivaju svoju pravu vokaciju, a to je nacionalizam"⁵⁰. Ta lokalistička i isključiteljska vizija je u raskoraku sa univerzalizmom kulture. Po njemu, iz lekcija koje od kultura možemo naučiti, vidi se da samim kulturama nije potrebno da ih štite "ni birokrati ni komesari, ni gvozdene rešetke, ni carinska izolacija, da bi ostale žive i bujne". To ih "samo sparusi ili čak trivijalizuje". Kulture moraju živeti slobodno. U kontaktu, prožimanju i takmičenju sa drugim kulturama one se renoviraju, podmlađuju i prilagođavaju neprestanom toku života.

Putem WWW (*World Wide Web-a*) svi smo na mreži i u mreži. Od kada je 1989. Tim Berne Li (Tim Berners Lee) pronašao WWW na bazi kompjutera i telefonskog kabela, nastao je potpuno novi medij koji se nezaustavljivo širi. Specifičnost Web-a i Interneta, kao novog medija, ogleda se, između ostalog, i u tome što su stari mediji deo novog medija. Novine i časopisi, imaju svoja "on line" izdanja. Preko Interneta se može slušati radio, gledati TV, pretraživati po raznim bazama podataka. Ovaj multimedij karakteriše znatno veća interaktivnost u odnosu na ostale medije. Veoma je bitna brzina prijema i slanja informacija. Ono što ga čini široko dostupnim, to je srazmerno niska cena u odnosu na korist koju pruža. Danas se preko Interneta vrši gotovo besplatan transport i transfer ogromne količine informacija. Informacije, kao i ideje, i dalje ostaju skupe, a možda i najskuplja "roba", ali njihov protok, transfer i transport postaju najjeftiniji i najbrži. U momentu se može slati i primiti elektronska pošta (*e-mail*) kilometrima daleko. Omogućen je i elektronski transfer novca, koji je, kako ističe Gidens, "sve više elektronski novac smešten u kompjuterima svetskih banaka"⁵¹ i možemo dodati, a sve manje gotovinski ili "keš". Veliki broj elektronskih trgovinskih i poslovnih transakcija odvija se preko Interneta (*e-commerce, e-business*)⁵² a sve više se govori i o "*e-government*". Razvoj javne globalne računarske mreže i Interneta omogućio je i olakšao elektronsko poslovanje, trgovinu robama, uslugama i informacijama, plaćanje računa,

⁵⁰ Isto, str. 108/109

⁵¹ Entoni Gidens, *Sociologija*, str. 469

⁵² Manfred B. Steger: "U 2000. "*e-businesses*", "*dat.com.firms*" i ostali virtuelni učesnici su, na informacijama zasnovanoj "novoj ekonomiji" trgovali sa oko 400 biliona dolara preko Web-a samo u SAD-u. U 2003. globalne "*business-to-business*" transakcije su projektovane da dostignu 6 triliona dolara", *Globalization (A Very Short Introduction)*, str. 44/45

rezervaciju karata, slanje i primanje elektronske pošte, obrazovanje na daljinu. Za sve to je ponekad potreban samo PIN (*Personal Identification Number*) - lični identifikacioni broj, korisničko ime (*user name*) ili lozinka (*password*).

Antiglobalisti

Globalizacija je proizvela i svoje neprijatelje i svoju opoziciju. U zemljama u razvoju, naročito sa porastom islamskog fundamentalizma, globalizacija se shvata kao određena forma zapadnog, naročito američkog imperijalizma. U razvijenom svetu antiglobalistički pokret vođen je različitim idejama socijalizma, anarhizma i ekologizma⁵³. Ovi savremeni pokreti imaju više uspeha u mobilizaciji političke podrške izgrađene na "anti-protivnom" stavu, nego u oblikovanju koherentnog programa radi prevazilaženja određenih pitanja. Pokret je sastavljen pod uticajem različitih ideja i disparitetnih grupa. Njihova okupljanja su uglavnom, neka vrsta kontra-samita organizovanih kao reakcija na skupove predstavnika razvijanih zemalja na kojima oni tretiraju globalna svetska pitanja (npr. Davos, Svetski ekonomski forum i sl.).

Jedna od značajnijih ličnosti čije ime i delo obeležavaju ovaj pokret je nesumnjivo Naomi Klajn, pisac bestselera "*No logo*". Međunarodni uspeh njene knjige učinio ju je glasnogovornikom ovog pokreta. Knjiga je više kritika tiranije robnih marki i forma otpora globalizaciji i dominaciji korporacija. Po njenom mišljenju ovaj pokret još uvek nije artikulisao gde zapravo ide⁵⁴. Protesti antigloblista su difuzni, oštri i ponekad nasilni⁵⁵. Zasluga antiglobalističkog pokreta je što se uspostavlja neka vrsta protivteže kojom se preispituju savremeni procesi. Paradoksalno je, na primer, da je Internet uvećao profit i mogućnost kapitalizma, ali on je istovremeno povezo sve one koji se tome

⁵³ Andrew Heywood, *Political Ideologies*,... str.231

⁵⁴ Naomi Klajn to opisuje sledećim rečima: "Postoji zapanjujući konsenzus među aktivistima, studentima, simpatizerima i sl. Masovne demonstracije su pokazale da smo otišli dalje od svojih mogućnosti. Sada je trenutak da se stane i preduzme nešto na planu komunikacije i teorijskog rada, što ne znači napraviti manifest sa kojim bi svako trebao da se složi, već da se prepozna i definiše grupa pitanja, koja su deo zajedničkog uverenja širom sveta i da se onda organizujemo na bazi toga", *Danas*, 4-5, avgust, 2001.

⁵⁵ U otvorenom pismu premijera Belgije i u tom momentu predsedavajućeg Evropske unije, Gi Ferhafštata, kao reakcija na nasilne demonstracije antiglobalista u Đenovi 2001. (150.000 ljudi), povodom skupa G7 (G8) na kojem je i on učestvovao, između ostalog, piše: "Još jedna konstrukcija krije se u činjenici da se, uprkos protivljenju globalizaciji, svesrdno zalažete za toleranciju prema najrazličitijim načinima života. Biće da činjenicu što živimo u multikulturalnom i tolerantnom društvu dugujemo procesu globalizacije! Mislim da je nostalgija za skućenim društvima naših predaka rezervisana samo za konzervativce koji glorifikuju prošlost, za ekstremne desničare koji veruju u superiornost svoje rase i religiozne fanatike koji žive i umiru po Bibliji i Kuranu. Na taj način, antiglobalistički protesti i bez svesne namere opasno skreću prema ekstremističkim "populističkim" desničarskim stavovima", *Danas*, 26. septembar, 2001.

protive. Ispada da ni ostvarenje antiglobalističkih zahteva nije moguće bez globalizacije, odnosno, i antiglobalistički pokret postaje globalan. Globalizacija je iznedrila suprotne i međusobno suprotstavljene pokrete (*pro et cons*) sa međusobno potirućim zahtevima. Za rešenje pitanja koja postavljaju antiglobalisti potrebno je više a ne manje globalizacije

Izvesno je da se u savremenom svetu događaju radikalne promene. Kako ističe Vukašin Pavlović, "moderna društva su osuđena na promene"⁵⁶. Uvek će biti ljudi osetljivih na kontinuitet, ali i onih osetljivih na promenu. Po Gidensu "uticaj tradicije i običaja na naše živote sve više opada"⁵⁷. Dinamika globalizacije u neposrednoj je vezi sa karakterom i prirodom društvenih promena.

GLOKALNA SRBIJA

Da bismo pronašli svoje mesto u savremenom svetu, najpre je potrebno da ga upoznamo i razumemo. Ako inkorporacija u moderni poredak ne predstavlja formulu spasa, sigurno je da neinkorporiranost vodi marginalizaciji i putu u "geto društvo", čija su iskustva juš uvek sveža. Život u zatvoru bez rešetaka pokazao je sve svoje rđave strane. Populistički zanosi nisu doneli, možda očekivanu, homogenu kulturu koliko fragmentiranu zajednicu. Iz izopštenosti i izvanevropskog puta vraćamo se tamo gde pripadamo. Adaptacija je nužna. Kao u onoj poruci koja glasi: "Ako je nešto loše oko tebe, menjaj sve(t) ili menjaj sebe". Kod nas je bilo pokušaja da se "menja svet", "da se spašava komunizam", "da se brani međunarodno pravo", "da se pobedi NATO"! Na kraju je prihvaćena poenta Diznijeve junaka: "Ako ne možeš da ih pobediš - pridruži im se!". Za početak, kroz "Partnerstvo za mir", odnosno, "Evro-Atlanske" integracije. Bilo je previše problema sa percepcijom, nedostatka osećaja za vreme i prostor, nerazumevanja konteksta! U hiperprodukciji istorije zapostavlja se najvažnije iskustvo "učiteljice života": "ko nije izvukao pouke iz istorije – zaslužio je da mu se ona ponovi". Ona se nama ponavlja jednom kao tragedija, drugi put kao farsa. Upravo je naša istorija, kako starija, tako i novija, uslovlila niz kontekstualnih poteškoća u promišljanju i shvatanju globalizacijskih procesa u savremenom društvu. Među najvažnije faktore možemo navesti sledeće: nataloženo iskustvo totalitarizma i dugogodišnja zatvorenost društva i

⁵⁶ Vukašin Pavlović, *Društveni pokreti i promene*, str. 91

⁵⁷ Entoni Gidens, *Svet koji nam izmiče: prvo predavanje*, str. 151

države, odnosno, odsustvo žive komunikacije sa svetom i okruženjem; zatim, nedovršena politička zajednica i nerešena pitanja klasičnog identiteta (nacionalnog); život u "nedovršenoj" i "neomeđenoj" državi, uz napomenu da granice nisu bedemi, kao što otvorene granice ne znače i šuplje granice; sveža iskustva NATO intervencije; propuštene šanse i zakasnelo pozicioniranje u globalnim promenama u međunarodnim odnosima. Traženje i pronalaženje sebe zagubljeno je u tim lavirintima i u trouglu: globalizacija, evropeizacija i nacionalni identitet. Reorganizovanje svojih života i delovanje institucija i organizacija valja preusmeravati duž ose "lokalno-globalno"⁵⁸. Takozvana "glokalizacija" podrazumeva složenu interakciju globalizujućih i lokalizujućih tendencija kao sinteza partikularističkih i univerzalističkih vrednosti⁵⁹. Na putu do sebe, najpre valja poći od sebe. Problem je kada se problem vidi samo u drugome. Nije sve do nas, kao što nije sve ni bez nas. Odgovor ne leži u izolaciji već u otvorenosti, saradnji i adaptaciji. Srbija koja nije (još uvek!) svetski "*brend*", nije više ni "*verbum non gratum*". Ona je, čini se, najviše bila integrisana u evropski kontekst kada su njeni intelektualci i elita, najviše korespondirali sa okruženjem i sa svetom. Alternativa globalizaciji nije balkanizacija⁶⁰, kao pojam koji znači usitnjavanje država ali i izvanevropski proces. Balkan je istovremeno bio i ostao i sinonim za "granični položaj", "među-položaj", raskršće ili most koji deli Istok i Zapad, Evropu i Aziju⁶¹. Most kao metafora, takođe, spaja i različite etape razvoja. On služi da bi se gazio ali i da bi spojio i premostio različite obale. Jovan Cvijić bi rekao: "Sagradismo kuću na sred puta".

Osim toga, geto-društvo danas, može biti zatvoreno samo spolja – sankcijama i izolacijom, ali ne i iznutra, jer su razvijeni, oprobani i potvrđeni mehanizmi i instrumenti intervencija i prodora u dubinu strukture zatvorenih zajednica i društava. Globalizacija je poput dvosmerne ulice u kojoj u dve trake idu uticaji od velikih i razvijanih (Zapad, Sever) država i moćnih transnacionalnih kompanija ka malim i nerazvijenim (Istok, Jug) kulturama i zajednicama, a samo jedna traka ide u obrnutom pravcu od periferije ka

⁵⁸ Urluh Bek, Isto, str. 141

⁵⁹ Alen Skot, Isto, str. 77

⁶⁰ Marija Todorova: "'Balkanizacija' je označavala ne samo usitnjavanje velikih i snažnih političkih jedinica, već je postala sinonim za povratak plemenskom, zaostalom, primitivnom i varvarskom", *Imaginarni Balkan*, Beograd: Biblioteka XX vek, str. 15)

⁶¹ Исто, стр. 37

centru⁶². Pretpostavka da se pronade ili dobije što bolja uloga i zauzme što bolje mesto je da se razložno i kritički što bolje shvati realnost i prihvati neminovnost globalizacijskih procesa. Uspeh u tome može biti odličan podsticaj da se izvrši prilagođavanje i modernizacija, odnosno, da se uradi bar ono što zavisi od nas, ili ono jedino što zavisi samo od nas. Zato počnimo od sebe. Izađimo sa onim najboljim što imamo.

R E Z I M E

Globalizaciji se prilazi kao univerzalnom procesu ili setu procesa koji generiraju međupovezanost i međuzavisnost između država i društava povezujući ih u jedan moderan svetski sistem. Ona uključuje i podrazumeva čitav spektar ekonomske, ekološke i društvene međuzavisnosti kroz takozvane "*cross-border*" transakcije. Ovi procesi su omogućeni i olakšani novim sistemima komunikacije i transporta, širenjem novih tehnologija (sateliti, kompjuterska mreža). Na taj način je olakšano građanima i otežano vladama da kontrolišu protok informacija, vrednosti, znanja i ideja. Suverenost je danas podeljena između nacionalnih, internacionalnih i ponekad, regionalnih vlasti. Izvesno je da su horizont i okvir koji nude nacionalne države odavno postali pretesni za savremenog čoveka. Globalizacija prisiljava ljude da žive otvorenije i interaktivnije. Rede se živi u geografski izolovanim zajednicama, karakterističnim po ograničenim ličnim i društvenim relacijama. Naši životi su postali pomešani sa događajima koji se odigravaju i odlukama koje se donose daleko od nas. Mi smo postali stanovnici globalnog sveta. Obrasci međusobne zavisnosti sve više se razvijaju. Dinamika globalizacije u neposrednoj je vezi sa karakterom i prirodom društvenih promena. Da bismo pronašli svoje mesto u savremenom svetu, najpre je potrebno da ga upoznamo i razumemo. Odgovor ne leži u izolaciji već u otvorenosti, saradnji i adaptaciji. Uspeh u tome može biti odličan podsticaj da se izvrši prilagođavanje i modernizacija.

⁶² Dejvid Held: ".vlade i države širom sveta moraju da se prilagode svetu u kome više ne postoji jasna podela između međunarodnih i domaćih, spoljašnjih i unutrašnjih poslova", *Debate o globalizaciji*, str. 56

LITERATURA

- Beck Ulrich, 2002, *What is Globalization?*, London: Polity Press
- Gidens Entoni, 2003, *Sociologija*, Beograd: Ekonomski fakultet
- Gidens Entoni, 1988, *Posledice modernosti*, Beograd: Filip Višnjić
- Gidens Entoni, 1999, *Treći put, obnova socijaldemokratije*, Zagreb: Politička kultura
- Held Dejvid & Anthony McGray, eds., 2000, *The Global Transformation*, London: Polity Press
- Heywood Andrew, 2003, *Political Ideologies, An introduction*, (third edition), Palgrave Macmillan
- Nash Kate, 2000, *Contemporary Political Sociology (Globalization, Politics and Power)*, London: Blackwell, London
- Pečujlić Miroslav, 2002, *Globalizacija, dva lica sveta*, Beograd: Gutembergova galaksija
- Pavlović Vukašin, 2003, *Društveni pokreti i promene*, Beograd, Udruženje za političke nauke Jugoslavije i Fakultet političkih nauka
- Steger Manfred B., 2003, *Globalization: A Very Short Introduction*, London: Oxford University Press
- Todorova Marija, 1999, *Imaginarni Balkan*, Beograd: Biblioteka XX vek
- Globalizacija, Mit ili stvarnost*, 2003, Sociološka hrestomatija (priredio Vuletić Vladimir), Beograd: Zavod za udžbenike i nastavna sredstva
- Korišćeni tekstovi:
- Lesli Skler, *Rivalska shvatanja globalizacije*
- Held Dejvid, *Debate o globalizaciji*
- Daglas Kelner, *Globalizacija i postmoderni zaokret*
- Alan Skot, *Globalizacija: društveni proces ili politička retorika?*
- Immanuel Volerstin, *Globalizacija ili period tranzicije – pogled na dugoročno gledanje svetskog sistema*
- Pol Hirst i Grejem Tompson, *Globalizacija – neminovan mit?*
- Urlih Bek, *Virtuelni poreski obveznici*
- Entoni Gidens, *Svet koji nam izmiče: prvo predavanje*
- Zigmund Bauman, *Turisti i vagabundi*
- Glokalni svet, Osam oglada o globalizaciji*, 2003 (proredili: Nušić Olja, Dušan Veličković), Beograd: Aleksandrija Press, Nova srpska politička misao
- Korišćeni tekstovi:
- Džefri Saks, *Misterije globalizacije*
- Frensis Fukujama, *Kako nazvati naše doba*
- Džordž Soros, *Doba otvorenog društva*
- Mario Vrgas Ljosa, *Kultura slobode*
- Robertson Ronald, *Globalizacija kao problem*, 1999, u *Globalizacija* (priredio Anđelko Milardović, Osijek-Zagreb-Split: Panliber, str. 35-62
- A Dictionary of SOCIOLOGY*, 1998, (second edition), ed. Gordon Marshall, Oxford-New York, Oxford University Press
- The Concise Oxford Dictionary of POLITICS*, (2003), (second edition), ed. Iain Mclean, Alistair McMillan, Oxford University Press

